

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ
ВИКЛАДАННЯ**

ДІЇ ДУНАЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ФЛОТИЛІЇ В СЕРПНІ 1941 РОКУ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студент II курсу

07-241М групи

Спеціальності 032 Історія та археологія

Освітньо-професійної програм

032 Історія та археологія

Нагрибельний Богдан Ярославович

Керівник д.і.н., професор

Водотика Сергій Григорович

Рецензентка к.і.н., доцентка

Коновалова Ганна Василівна

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ДУНАЙСЬКА ВІЙСЬКОВА ФЛОТИЛІЯ ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА	6
1.1 Джерела про дії Дунайської військової флотилії на початок військових дій в період Другої світової війни.....	6
1.2 Історіографія проблем.....	11
РОЗДІЛ 2. ДУНАЙСЬКА ВІЙСЬКОВА ФЛОТИЛІЯ НА ПОЧАТКУ ОБОРОННИХ ДІЙ 1941 РОКУ	20
2.1. Військовий склад Дунайської флотилії на початку військових дій.....	20
2.2. Бойові дії Дуф на початковому етапі війни	27
РОЗДІЛ 3. ДІЇ ДУНАЙСЬКОЇ ФЛОТИЛІЇ ПІД ЧАС ОБОРОНИ ХЕРСОНУ	35
3.1. Дислокація ДуФ в місті Херсон.....	35
3.2 Оборона міста Херсон 16-19 серпня	40
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	52
Додаток А. Кодекс доброчесності	52
Додаток Б. Задум першої стратегічної операції німецьких військ за планом «Барбаросса».....	53
Додаток В. Задум німецького командування на проведення першої наступальної операції на полосі Київського військового округу за планом «Барбаросса».....	54
Додаток Фото монітору Г.«Ударний» Дунайської флотилії.....	55
Додаток Г. Фото мінного загороджувача «Колгоспник» Дунайської флотилії.....	55

Додаток Д. Фото штабного корабля «Буг» Дунайської флотилії.....	56
Додаток Е. Фото річкового тральщика.....	56
Додаток Є. Картохема Херсонської області та міста німецького головнокомандування	57
Додаток Ж. План Херсона на 1941 рік.....	58

ВСТУП

Актуальність теми дослідження проблеми обумовлено аналізом військових дій та певних військових підрозділів в період Другої світової війни. Бойові дії Дунайської військової флотилії на початковому етапі війни залишаються дискусивними в радянській та пострадянській історіографії і наразі.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей військового потенціалу ДуФ на початку війни. Мета дослідження зумовила постановку наступних завдань:

- 1) проаналізувати науково-джерельну базу з теми кваліфікаційної роботи;
- 2) дослідити історіографічний доробок досліджуваної проблеми;
- 3) з'ясувати особливості ходу військових дій за участі ДуФ на початку військових дій ;
- 4) розглянути процес оборони Херсона за участі сил Дунайської флотилії.

Об'єкт дослідження – дії Дунайської військової флотилії у 1941 році.

Предмет дослідження – особливості використання військового потенціалу флотилії під час захисних дій на початковому етапі Другої світової війни.

У роботі застосовано такі методи дослідження: порівняльні, статистичні, математичні.

Практичне значення полягає в можливості використання ключових положень дослідження в процесі написання курсових, випускних робіт та при підготовці до практичних занять з фахових та спеціальних курсів.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження було оприлюднено під час передзахисту на кафедрі історії, археології та методики викладання ХДУ.

Основні положення роботи висвітлено у статті «Дунайська військова флотилія: історіографія та джерела» та опубліковано у збірці «Студентські наукові студії».

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1 ДУНАЙСЬКА ВІЙСЬКОВА ФЛОТИЛІЯ ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА

1.2 Джерела про дії Дунайської військової флотилії на початок військових дій в період Другої світової війни

Не зважаючи на наявність авторитетної джерельної бази, присвяченої проблемі військових дій під час Другої світової війни, означене питання залишається актуальним і нині. Велику увагу під час дослідження даної проблематики приділено військовому забезпеченню сторін, що протистояли одна одній, чисельним економічним та людським втратам, діям партійного керівництва. Створений історіографічний доробок, над яким працювали науковці в радянській та пострадянські часи створив новий погляд на військові дії, не завжди був об'єктивний, хід та результати військових операцій, можливостей технічно та психологічно протистояти супротивнику. радянське керівництво спробувало замаскувати свої прорахунки та сфальсифікувати дійсний перебіг подій.

Однак, вивчення історичних джерел дає можливість побачити дійсний хід військових справ. Мемуари та записи військових, що створювались без посередню під час боїв дають можливість побачити морально-психологічну готовність бійців протистояти ворогові, оцінити їх технічну та теоретичну підготовку. Аналіз мемуарів з похибкою на суб'єктивність автора, дає можливість відтворити дійсний перебіг військових дій. Для уникнення суб'єктивності та задля верифікації документів нам необхідно їх співставити з іншими документами, що дають можливість побачити аспект героїзації та відокремити його з загального масиву фактів.

Початковому етапу військових дій Другої світової війни в радянській історіографії науковці приділяли увагу головним чином щоб замаскувати прорахунки керівництва, виправдати втрати особистого складу та техніки, перекласти відповідальність за людські жертви

виключно на супротивника. Однак, слід зосередити увагу на окремих підрозділах радянської армії та їх участі та можливості дати відсіч на початок Другої світової війни.

Розглянемо це детальніше: так, наприклад, в радянській історіографії питання дій Дунайської військової флотилії та її комунікації з іншими підрозділами радянських сил на початковому етапі Другої світової війни оминається. Проте користуючись документами, маємо змогу простежити військовий шлях даної флотилії в «Хроніці бойових дій Дунайської військової флотилії у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу в 1941 р 22 червня - 1 грудня 1941р.»[21].

Хроніка бойових дій була складена капітаном першого рангу Дяковим А.П. під загальною редакцією генерал-майора берегової служби Кругловим В.І.

Дане джерело є першим етапом загального дослідження війни. Ці матеріали надають можливість побачити кількісний та якісний склад сил Дунайської військової флотилії, хід військових дій, розпорядження головнокомандуючих.

Для характеристики цього джерела доцільно структурувати інформацію, яка представлена в чотирьох групах. Перша - військово-технічне забезпечення до неї відносимо базування та технічне забезпечення до початку війни; склад кількісних та допоміжних кораблів, повітряні та сухопутні частини; співвідношення сил на р. Дунай на початок війни, взаємодію флотилії з іншими частинами радянської армії).

Друга група - військові дії флотилії на р. Південний Буг з 21 липня по 15 серпня 1941 року.

Третя - військові дії на Дніпро-Бузькому лимані та р. Дніпро з 15 серпня по 25 вересня 1941 року.

Четверта група - військові дії в Керченському проливі з 15 жовтня по 1 грудня 1941 року.

Таким чином використовуючи ці данні, ми маємо можливість відтворити військовий шлях та якісно-технічне оснащення флотилії, побачити втрати внаслідок військових дій.

Однак, ми не маємо можливості побачити морально психологічну готовність моряків та солдат. Оскільки, не зважаючи на наявність показників загиблих і поранених з особового складу, Не можемо ігнорувати такий фактор, як прорахунки командування, неготовність до захисних дій, відсутність плану захисту кордонів.

У межах досліджуваної проблеми кваліфікаційної роботи, слід також наголосимо на діях Дунайської військової флотилії під час операцій в районі нижнього Подніпров'я та під час оборони міста Херсон. Джерелами для вивчення даного аспекту дій флотилії можуть слугувати документи (спогади, мемуари) працівників місцевого партійного керівництва та краєзнавців. Для характеристики та комунікації військових частин флотилії з частинами радянської армії доцільно використати документи, що були сформовані С. Кривошеїним Родинний фонд є актуальним оскільки, після закінчення педагогічного інституту засновник фонду обіймав посаду у партійних органах м.Херсон та був учасником Великої Вітчизняної війни. Документи фонду розкривають якісний та кількісний склад сил флотилії, що було направлено на оборону міста, підготовчий етап оборони Херсону, до якого було залучено моряків.

Досліджуючи ці матеріали, ми повинні враховувати фактор суб'єктивності, оскільки автор обіймав партійну посаду та був змушений викладати матеріал згідно ідеології партійного керівництва. Проте інформація, що була надана є актуальною, правдивою в розрізі кількісні показників сил, що були виділені для захисту міста.

Комунікація військ та створення умов для відступу частин 18-ої та 9-ої армій. Однак, збірка документів «З прожитого та пережитого»[7] автор не розкриває питання емоційної складової частини військових, що були залучені до оборони міста.

Значний внесок до формування джерельного доробку з вивчення Дунайської військової флотилії було зроблено Б.Зецер. Колекція документів, до якої включено доробок науковині було створено в 1957 році з оригіналів та копій документів. Особливої уваги заслуговують матеріали фонду, що дають можливість зрозуміти емоційно-психологічний стан моряків Дунайської військової флотилії. До такої групи матеріалів ми можемо віднести спогади, листи, фото. Опис 4 колекції було сформовано Б.Зецер[3] та до нього включено безпосередньо документи про дії флотилії під час військових дій в місті Херсон. Також актуальність даних полягає в відомостях моряків та їх бойовий досвід під час перебазування до міста Миколаїв та створення умов для прикриття відступаючих частин радянських сил.

Також при вивченні дій Дунайської військової флотилії доречно зазначити про матеріали Херсонського державного архіву, що характеризують емоційно-психологічну, якісну, технічну складові флотилії. Наприклад, довідки про склад кораблів направлених до міста : дивізіон річкових тральщиків, мінний загороджувач «Колгоспник» та штабний корабель «Буг»[4]. Ці матеріали дають змогу побачити особливості потенціалу радянських сил під час ведення боїв за місто та готовності протистояти противнику.

Емоційно-психологічна складова є невід'ємна при вивченні бойових дій. Це питання можна розкрити за умови включення в коло дослідження документів про особистий склад кораблів «Буг» та «Колгоспник»[3]. Документи містять інформацію про психологічні особливості екіпажу, їх моральний дух в тих умовах, в яких вони опинились.

Для характеристики взаємодії сил Дунайської військової флотилії з сухопутними частинами радянських сил доцільно зазначити про «Документи (довідка, листи, фотографії) про особовий склад 7-ої роти морської піхоти»[4]. Це матеріали Херсонського державного архіву, які дають можливість проаналізувати рівень готовності військових до

спільного виконання поставленої задачі: організувати прикриття відступаючих частин радянської армії, евакуювати техніку та населення.

Для характеристики дій Дунайської військової флотилії доречно використати мемуари (щоденник) генерала-майора Ваффен СС Курта Мейера[39]. Аналіз цих спогадів надає інформацію про дії військових моряків та технічне оснащення кораблів Дунайської військової флотилії. Доречно зазначити, що спогади Курта Мейера надають можливість побачити військові дії з точки зору супротивника та оприлюднити, ті аспекти які не розкриті в радянській документації.

Досліджуючи процес формування Дунайської військової флотилії, ми з'ясували, що зазначені документи висвітлюють питання технічного забезпечення, дислокації та зміни позицій, військової протидії гітлерівським загарбникам. Використовуючи матеріали хроніки маємо змогу відстежити військовий шлях та зміни в кількості військових угруповань флотилії. Документи надані Б.Зецер та С.Кривошеїним включають спогади військових моряків та безпосередньо учасників військових дій, які перебували у складі Дунайської військової флотилії. Використання цих спогадів дає можливість побачити дії під час оборони міста Херсон. Однак, емоціонально-психологічній складовій не приділено увагу. Спогади переважно розкривають лише наступи сил супротивника та опис боїв. В листах що знаходяться в колекції документів сформованих Зецер Б.Ю. моряки уникали своїх переживань, ставлення до противника або емоціональну ситуації під час військових дій.

Для аналізу процесу формування та бойових дій Дунайської військової флотилії доречно залучити спогади Я.Засенко, який брав участь у військових діях флотилії як військовий технік другого рангу. Данні спогади було передано в Херсонський Державний архів. Згодом вони увійшли до збірки документів Б.Зецер[3]. Записи очевидця надають інформацію про процес формування флотилії, починаючи з 1940 року. Прикметним для вивчення змін технічно-якісного забезпечення моряків є

те, що в спогадах надано перелік першого складу військових кораблів, що надалі будуть замінені на кораблі – учасники бойових дій.

Також Я.Засенко згадує в своїх записах про початок бойових дій та участь флотилії в боях 22 червня 1941 року. Ми знаходимо інформацію про перебіг дій з 19 липня по 19 серпня. Порівнюючи спогади автора з записами, що містяться в «Хроніці бойових дій Дунайської військової флотилії у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу в 1941 р 22 червня - 1 грудня 1941р.»[20], ми може побачити збіги в порівнянні артилерійських установок Дунайської військової флотилії та Дунайської румунської флотилії. Цінний є перелік є й перелік сил, які брали участь в сухопутній та річній обороні Херсону, основні позиції дислокацій Дунайської флотилії в містах Одеса, Миколаїв, Херсон.

Підтвердження інформації одними джерелами інших автоматично підвищують їх цінність та актуальність.

Ступінь розробленості джерел Херсонського Державного архіву наразі збільшується. Цей процес обавлений, переформатуванням в електронну базу даних документів та їх оприлюдненням. Документи архіву, які надають інформацію про дії флотилії було опубліковано на архівних читаннях.

Не зважаючи на те що джерела не дають вичерпної інформації розкриваючи психологічну та військово-технічну складові. Проте ми маємо можливість побачити хід військових дій та технічне забезпечення в тому вигляді в якому воно було. Аналіз науково-джерельної бази дослідження дозволив констатувати, що радянське керівництво поставило завдання перед науковцями, сформувані історіографічний доробок, який би зневолював прорахунки та початковому етапі війни на діях Дунайської військової флотилії[49].

1.2 Історіографія проблеми

Початковий етап Другої світової війни радянські науковці намагалися висвітлити, як віроломний напад гітлерівської Німеччини. Така ідеологія під була зумовлена тим, що радянська влада хотіла перекласти відповідальність за загибель людей, тактичні прорахунки, неготовність протистояти ворогові на своїй території на супротивника.

Перед радянськими істориками постало завдання переформувати реалії військових дій до необхідного вектору партії. Такий процес зумовив створення численних наукових робіт, підручників, статей які демонстрували Радянський Союз неготовим вести військові дії та протистояти ворогові. Розглядаючи загальний процес формування історіографічної думки в радянському суспільстві, доцільно звернути увагу на формування доробків в перший проміжок між 1950-1970 роками.

В галузях гуманітарних наук відбувається спроба зруйнувати застарілі догми у викладенні матеріалу, вийти на новий вимір використання методів. Період з 1960 по 1970 став піком розвитку історіографії, уведення у наукове коло досліджень нових методів, залученням архівних документів та спробою відходу від старих прийомів висвітлення інформації. Доба перебудови в радянській та українській історіографії ознаменовано поверненням до загальних тенденцій ідеологічного викладу матеріалу та використанням історичних фактів як способу боротьби з політичними конкурентами. Одним з прикладів такого формату залишився перегляд дій радянських сил на початковому етапі військових дій. Причинами недостовірного викладу інформації слугували певні фактори:

1. Спроби перекласти відповідальність за прорахунки та втрати військової техніки особистого складу на раптовість противника.
2. Підтримування міфу про непереможність радянських сил.
3. Присвоєння слави перемоги та визначний вклад саме радянської партійної верхівки в руйнування гітлерівської загрози в Європі.

4. Маскування власних амбіцій довоєнного періоду під агресією європейських країн.

Висвітлення питання участі Дунайської військової флотилії у військовому протистоянні радянських та гітлерівських сил стало одним із ряду провокативних та невігідних для радянської влади фрагментів військових дій.

Причиною цього слугувало те що, на початковому етапі війни флотилія не брала значної участі в боях, а відступала з місця дислокації до гирла Дніпра. Військовий потенціал не було реалізовано. Радянське керівництво спробувало спростувати ці факти та створити альтернативний перебіг подій.

Однією з праць в даному контексті стала робота Я.Жукова «Дунайська військова флотилія»[30]. У праці автор розкриває військову підготовку бійців 7-ої роти морської піхоти. Хід військових занять та патріотичну підготовку бійців. Однак, документи, які засвідчували перелік військових кораблів на початку війни та їх технічний склад не надано. Однією з причин такого викладу матеріалу може слугувати те що потенціал флотилії радянська влада могла реалізувати під час наступальних дій а не при обороні своїх кордонів.

Цікавими для нашого наукового дослідження є історичний спогад: «Контр-адмірал казав, як завжди, стримано, проте його голос видавав внутрішню схвильованість. Минуло зовсім не багато часу, як почалася війна, а ми опинились не берегах Південного Буга. Скільки втрачено людей, скільки віддано, хоч і тимчасово рідної землі»[30].

У межах предмету дослідження відзначимо й роль психологічного стану бійців. Джерела, зокрема матеріали ДАХО. Свідчення учасників початкового періоду військових дій, дають підставу констатувати, що рівень емоційної напруги моряків був високий. На це впливало багато факторів , проте немодна обійти увагою розбіжність виступів командирів з політичної роботи та реальним перебігом справ на фронті.

У площині наукової розвідки актуальною є теза американського психоаналітика Е. Гольдштейна: « Психотип людини формується або змінюється під впливом речей які вона (чує, бачить, усвідомлює) та наскільки цей досвід вона може застосувати на практиці»[53].

Інтерпретуємо цю думку, радянські військові на початку війни потрапили в психологічну засідку. Це було зумовлено тим, що інформація про політичні відносини з Германією, рівень боєготовності РССР та правильність дій керівництва країни в умовах початку війни не співпадали з тією реальністю, в якій опинились бійці.

Значною для нашого дослідження є праця І.Локтіонова « Дунайська флотилія в роки Великої Вітчизняної війни»[29]. Порівняльний її аналіз зі згадуваними джерелами дозволяє стверджувати, що І.Локтіонов надає інформацію про склад ДуФ проте не розкриває питання стратегічних дій флотилії, відступ радянських сил, психологічний аспект готовності бійців. Натомість акцентується увага на підготовці моряків під час політичних занять. Актуалізація означеного з певних причин:

1. Автор належить до військових моряків та намагається висвітлити рівень підготовки на початковий ета військових дій.
2. Як зазначає А.Синявський: «Невілювання ролі конкретної людини на тлі державних інтересів»[54].

Виклад цієї думки підтверджується акцентуванням уваги радянських істориків на складовій політичної підготовки військових.

Історичною працею, яка висвітлює дії Дунайської військової флотилії є робота Б.Зецер « 41 день на Херсонщині»[32]. Науковинею було розглянуту військовий склад флотилії, надано інформацію про підрозділи, їх кількісний склад та місця дислокації. Зроблено огляд військового шляху моряків під час відступу з місць дислокації на Дунаї до пониззя Дніпра.

Авторкою залучено спогади та архівні матеріали, що своєю чергою, дає можливість підтвердити надану інформацію. Однак ми повинні

ураховувати, що надані спогади та листи військових моряків мають суб'єктивний характер та можуть героїзувати їх дії.

Актуальність аналізованої роботи полягає і в тому, що авторка спробувала відійти від заідеологізованих кліше та акцентування уваги на політичній підготовці бійців. Водночас, незважаючи, на певний суб'єктивізм оцінки психологічного стану бійців, ми можемо відтворити його через листи та спогади з щоденників які було використано під час написання роботи.

Прикметним є те що, робота була видана в 2010 році, що доводить не заангажованість викладу матеріалу через необхідність слідування вектору партії.

Ще однією працею яка відійшла від сталих норм радянських істориків у викладі матеріалу стала робота В.Суворова «Криголам». Провакативність цієї роботи полягає в спробі автора відійти від звичного викладу інформації: « ...висвітлення Радянського Союзу не готовим до ведення війни та перекладання відповідальності за втрати на гітлерівських загарбників»[48]. Як зазначено в роботі Б.Нагрибельного: « у праці наведено комплекс причин, який не висвітлювалися радянськими науковцями: підготовка радянського керівництва до наступальних дій, а не ведення захисту; відсутність чіткого плану в діях військових та злагожденості усіх підрозділів Червоної Армії; захисні споруди та смуга прикраття на кордоні Радянського Союзу була знищена або не пристосована до захисту. Безперечно, зазначена робота не вичерпала усіх аспектів аналізу підготовки та кількості технічної складових радянських та гітлерівських сил, проте автор відійшов від описання військових дій, героїзуючи роль командування та партійної еліти»[.]

Розглядаючи процес формування та подальшої дислокації сил флотилії, автор ставить під сумнів намір радянського керівництва вести захисні військові дії. Як зазначає В.Суворов: «Існував лише один варіант

дій Дунайської флотилії – під час загального наступу військ Червоної Армії вести бойові дії у верх по течії ріки»[48].

Дана теза спричинила дискусію в науковому середовищі, оскільки ставила під загрозу загальний виклад перебігу дій під час початкового етапу війни.

Цікавим аспектом при формуванні історіографічних матеріалів є аналіз енциклопедичних матеріалів. Аналізуючи збірник статей, які сформували енциклопедію «Велика вітчизняна війна 1941-1945»[49] зазначимо, що дії Дунайської флотилії не висвітлено в даному виданні. Матеріали праць було сформовано за принципом, який і був покладений у зміст робіт: військові сполучення та частини, які особливо відзначились під час Великої вітчизняної війни 1941-1945.

Перелік статей формується з стрілецьких військ, повітряно-десантних, бронетанкових та механізованих, кавалерійських, артелерійських, інженерних, військово-повітряних та військово-морського флоту. Прикметно, що про склад Дунайської військової флотилії, а саме про 7-му роту морської піхоти, не має згадування. Так само й про склад угруповань двох армій 18-ої та 9-ої.

Репрезентація інформації в такому ракурсі позбавляє можливості побачити дії 7-ої роти морської піхоти під час відступу до Одеси, утримання рубежів на річці Дунай, прикриття та допомогу відступаючим частинам радянських сил в гирлі Дунаю.

Авторами актуалізовано увагу на діях 1-ої бригади морської піхоти Чорноморського флоту, 1-ої бригади підводних човнів Чорноморського флоту, 1-ої бригади річкових кораблів Дніпровської військової флотилії, 255-ої морської стрілкової бригади. Водночас про дії Дунайської військової флотилії інформація відсутня. Причиною цього може слугувати, що перелічені бригади були використані Радянським Союзом під час відступу гітлерівських сил. Своєю чергою частина даних формувань брала участь у бойових діях вже на території супротивника.

Вивчаючи матеріали даної праці у дослідника може скластися ілюзорне представлення про не переможність радянського флоту. Однак події перших років не розкриті. Також прикметно є те, що діям Військово-Морського флоту присвячено вісім статей, хоча Військово-Повітряним 28 статей, Бронетанковим 50 статей. Якщо порівнювати склад загальної чисельності сил у військовому угрупованні та кількість представлених статей, то на частку військово-десантних частин припадає 6 статей. Однією з причин викладу матеріалу радянськими науковцями та історіографами може слугувати те, що більшу кількість статей присвячено тому типу військ, який проявив себе краще під час наступальних дій радянської армії, брав участь у боях на території противника, звільняв радянські міста та потім витіснив гітлерівських сили з території Радянського Союзу. Такий ракурс демонструє неспроможність противника протидіяти радянській армії, помилковість гітлерівської влади під час рішення нападу на Радянський Союз, формування гіпотези про визначну роль партійного керівництва під час Другої світової. Такий підхід не надає можливості усвідомити дійсний перебіг військових дій. Своєрідна «міфізація» не дозволяє проаналізувати рівень підготовленості до війни Радянського Союзу, зрозуміти емоційно-психологічну готовність військових захищати свою територію та протидіяти противнику на окремих, особливо складних та стратегічних, напрямках фронту.

Цікавим збірником матеріалів для дослідження військових дій є праця «1418 днів війни» [41]. Дослідження сформовано на матеріалах спогадів радянських та гітлерівських партійних працівників, генералів, фундаторів планів наступу та оборони. У працю увійшли спогади: Г.Жукова, Н. фон Белова, К.Рокосовського, Г.удеріана, П.Ротмістрова. Цікавим є те що Г.Жуков та А.Василевський у своїх спогадах актуалізують увагу на неготовності та небажанні радянської влади вступати у війну, автори висувають думку, яку в подальшому будуть розвивати радянські науковці та історіографи про мирні наміри радянської верхівки,

неукомплектованість військових частин, віроломність гітлерівської Німеччини. Аналізуючи матеріали збірника, доречними звернути увагу на «Наказ про військове положення Приздіума Верховної ради Радянського союзу від 22 червня 1941 року»[41]. Згідно з ним в силу вступали всі положення довійськового часу, однак окремої діяльності заслуженої діяльності трибуналів та винесення приговорів. Однак у більшості праць після воєнного періоду йдеться про високий рівень політичної роботи та високий моральний дух як військових, так і мирного населення. Усе це не підтверджується фактами про відступ сил, покинуту військову техніку та особисту зброю, панічні настрої як в армії, так і на флоті. Саме при погляді на перебіг військових дій в такому ракурсі стає зрозумілою діяльність комітетів та військових трибуналів.

Однак, в даній праці також майже не згадується діяльність Дунайської військової флотилії, дії 7-ої роти морської піхоти, відступ 18-ої та 9-ої армій, використання Миколаєва та Херсона, як баз для переформатування військ та ремонту техніки для подальшого відступу. Не можемо дозволити не згадати про наступ Румунської флотилії, що призвів до відступу Дунайської військової флотилії та двох армій, що під натиском ворога впродовж двох місяців планомірно віддавали свої території.

Під час аналізу військових дій початкового етапу війни слід згадати про працю що належить до сучасного періоду та відходить від радянських штампів.

Не зважаючи на велику кількість підручників радянського та пострадянського видавництва в даній редакції було приділено увагу кількісній складовій гітлерівських та румунських сил та радянських. Оприлюднена статистика збігається з багатьма існуючими в науковому просторі й показує значне перевищення радянських сил в описаному військовому протистоянні.

Автор приділив увагу наступу та використанню танкового клину вглиб радянських територій, використання сполучень техніки та живої

сили противника. Подібну інформацію можемо знайти в спогадах Г.Гудеріана, В.Суворова, М.Крута, М.Солоніна. Прикметним є те, що думка українського автора збігається з міркуваннями опозиційно налаштованих до загальної коцепції висвітлення матеріалу пострадянських авторів та безпосередніх учасників бойових дій, які були авторами плану наступу на Радянський союз.

Отже, формування історіографічної та джерельної бази з проблематики Другої Світової війни та безпосередньої ролі Дунайської військової флотилії під час боїв є багатокомпонентним питанням. Використовуючи означені джерела, ми отримуємо змогу окрім встановлення ходу військових дій, технічно-якісної складової побачити й морально психологічний портрет бійців. Однак слід урахувати, що автор міг героїзувати свої дії.

Слід зазначити, що радянські історіографи нехтували та навпаки уникали джерела, що розкривають психологічний аспект. Причиною цього слугувала розбіжність між спогадами бійців та виступами і закликами командирів з політичної роботи.

Досліджуючи історіографічні праці присвячені Дунайській флотилії, доцільно зазначити, що авторами умикалося питання якісного та кількісного співставлення радянських сил флотилії з румунським на початок Другої Світової війни та можливість реалізації військового потенціалу.

РОЗДІЛ 2 ДУНАЙСЬКА ВІЙСЬКОВА ФЛОТИЛІЯ НА ПОЧАТКУ ОБОРОННИХ ДІЙ 1941 РОКУ

2.1 Військовий склад Дунайської флотилії на початку військових дій

У результаті мирних перемов між СРСР та Румунією в 1940 році, частини Бессарабії та північної Буковини були передані Радянському Союзу. Керівництво країни використало ці території для розгортання в протоках та на річці Дунай своїх військових підрозділів. Незважаючи на сталу ідеологію про мирні наміри та захист своїх кордонів, ми не можемо ігнорувати того факту, що використання даної позиції також було зручним для розгортання наступальних дій у верх по річці та переведення військових сил на територію європейських країн.

Радянське керівництво підготувало окремий підрозділ військових сил, на який можливо було покласти виконання поставлених завдань як для наступу, так і для тимчасової оборони під прикриттям якої й було розміщено сили Дунайської військової флотилії. Проілюструємо сказане за допомогою таблиці 2.1. Склад військових кораблів на початок військових дій .

Таблиці 2.1.

Склад військових кораблів на початок військових дій

№	Найменування кораблів	Водотоннажність	Озброєння
1	Монітор «Ударний»	385 тон	II-130мм зброя в 2 баштах; IV- 45 мм зброя в 2 баштах; IV-Кулемета М-4 в 4 баштах
2	Монітор «Мартинов»	263 тони	II- кулемета М-4 в 1

			башті;
3	Монітор «Ростовець»	263 тони	IV- 45 мм зняряддя в 2 баштах;
4	Монітор « Жемчужин»	263 тони	I- кулемета М-4 в 1 башті; III-кулемета М-1 в 1 башті;
5	Монітор «Желєзняков»	263 тони	II-кулемета М-1 на станках.
6	Бронекатери 22 одиниці №111-134	27,4 тони	IV-кулемета «Дегтярьова танковий» 7,62мм; I-76,2мм зняряддя в башті; I-кулемет «Дегтярьова піхотний»;
7	Мінний загороджувач «Колгоспник»	210 тон	II-3 дюймових зняряддя Лендера; III-кулемета М-1
8	Тральщики 7 одиниць №101-107	15,7 тони	I-кулемет «Дегтярьова піхотний»;
9	Загін глісерів 6 одиниць (номерів не мали)	1,1 тона	I-кулемет «Дегтярьова піхотний»;

Таблицю складено на основі[21]

Окрім військових кораблів на початок війни флотилія взаємодіяла з частинами Червоної армії. У її підпорядкуванні знаходились 23-й, 24-й, 25-й артилерійські полки, 51-й стрілецький дивізіон, 25-й стрілецький дивізіон. Також на військових позиціях дислокувався 49-й та 25-й прикордонні загони.

До складу флотилії було включено повітряні сили: 96-а винищувальна ескадрілія. Було сформовано сектор берегової оборони у складі 725-ої, 724-ої, 717-ої, 65-ої та 7-ої батареї.

Дунайській військовій флотилії командуванням Одеського військового округу було поставлено відповідні оперативні завдання. Вони полягали в наступному:

1. Не допустити прорива противника нижче міста Рени.
2. Не допустити форсування противником річки Дунай на ділянці від гирла річки до міста Галац.
3. Відбити спільно з частинами Червоної армії спробу удару противника зі сторони Галац-Джуржулешт.

Для виконання поставлених завдань було сформовано два угруповання: Рейнську групу кораблів та Ізмаїльську групу кораблів. Першу – було сформовано з моніторів «Желєзняков», «Жемчужин», «Ростовець» та одного загону бронекатерів. Оперативне завдання групи полягало в тому, щоб спільно з батареєю флотилії не допустити прорива кораблів противника нижче міста Рені. Для виконання поставленого завдання загін бронекатерів після початку військових дій повинен був виставити загородження з мін типа «Рибка».

Завдання другої групи передбачало не допустити переправ противника на ділянці Рени-Ісакча, підтримку сухопутних частини під час військових дій з противником зі сторони міста Галац.

Ізмаїльська група кораблів була сформована з моніторів «Ударний», «Мартинов», загону тральщиків, трьох загонів бронекатерів, мінної бази «Колгоспник». Усі вони мали не допустити форсування противником річки Дунай на ділянці селище Ісакча- місто Кілія. Мінери відповідали за виставлення мінного загородження в протоці Тульчевського гирла. Це було необхідно для запобігання проходження силам противника із району Слин-Тульча в річку Дунай.

Дії Ізмаїльської групи мали підтримуватися батареями флотилії №725 та 726 та батареєю окремого зенітно-артилерійського дивізіону, який розташувався в місті Ізмаїл.

На зазначеній території Дунайській військовій флотилії протидіяли сили Румунської флотилії, військово-технічний склад якої наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Сили Румунської флотилії

№	Найменування кораблів	Водотоннажність	Озброєння
1	Монітор «Буковина»	558 тон	II зняряддя-125/45; II зняряддя-120гауб;II зняряддя-47 мм; II кулемета
2	Монітор «Бессарабія»	560 тон	II зняряддя-125/45; III зняряддя 120/10; I -76 мм зенітна установка; II зняряддя-47 мм; IV- кулемета;
3	Монітор «Ардеал»	458 тон	II зняряддя-125/35; I -75 мм зенітна установка; II зняряддя-47 мм; IV- кулемета;

4	Монітор «Братіану»	600 тон	III зброя 125/35; I-75мм зенітна установка; II зброя-47 мм; IV- кулемета;
---	--------------------	---------	--

Таблицю складено на основі[21]

У межах предмету дослідження доцільно порівняти технічно-якісну складові флотилій для виявлення їх потенціалу під час ведення бою, ці данні наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Співвідношення артилерійських зброя Дунайської військової флотилії та Румунської-Дунайської флотилії.

Найменування та калібр зброя в мм	Дунайська військова флотилія	Румунська-Дунайська флотилія	Співвідношення озброєння в %	Співвідношення від загальної кількості зброя флотилій %
152	0	8	0:100	0:9,5
130	2	0	100:0	3,7:0
120	0	26 (з них 5 гаубиць)	0:100	0:30,9
102	8	0	100:0	15:0
76	24	12	100:50	46,3:14,4
45	19	0	100:0	35:0
47	0	38	0:100	0:45,2

Таблицю складено на основі[21]

Аналізуючи технічну складову військових флотилій відзначим, що за загальною кількістю зброя Румунська військова флотилія переважала

Дунайську військову флотилію на 22,6%; у категорії зброя від 152мм до 120мм румуни переважали в 11 раз артилерійські зброя Радянського Союзу; у категорії зброя від 102мм до 47мм радянська артилерія переважала лише в 1,6 рази.

Підсумовуючи результати порівняння, відзначимо, що артилерія румунських групувань кількісно переважала сили радянських групувань, які протидіяли проходженню румунів на військовій ділянці із району Слин-Тулча в річку Дунай. Окрім використання потенціалу корабельної артилерії під час військових операцій значну роль відігравало бронювання кораблів флотилій.

Ці данні наведено в таблиці 2.4 «технічні характеристики бронювання радянських та румунських військових кораблів». У таблиці наведено співвідношення бронювання моніторів, які були ударною силою флотилій. У радянському угрупованні на зазначеному військовому рубежі були монітори «Железняков», «Ударний», «Мартинов», «Ростовець», Румунські ж сили були представлені моніторами «Буковина», «Бессарабія», «Ардеал», «Братіану».

Таблиця 2.4

Технічні характеристики бронювання радянських та румунських військових кораблів

Дунайська військова флотилія	Найменування броньованих частин в мм			
	Борт	Палуба	Бойова рубка	Башти
Румунська Дунайська Флотилія				
Железняков	16	4	16	30
Ударний	4,6-7,2	6-12	7,2	12

Ростовець	4-8	4	16	30
Мартинов	4-8	4	16	30
Буковина	50	25	50	50
Бессарабія	40	25	50	50
Ардеал	40	25	50	50
Братіану	75	75	60	75

Таблицю складено на основі[21]

Дослідження даних про бронювання військових кораблів флотилії дозволяє стверджувати, що вся артилерія, яка використовувалась румунськими силами пробивала бронювання радянських кораблів. Натомість 35% артилерії радянських угруповань, а саме 45 мм артилерійські установки були малоефективними для ведення бою з значиними силами противника.

Причиною формування радянської флотилії саме в такому тонажі та вогняній силі ймовірно було стратегічне завдання, яке висувалося їй до початку описаної військової операції. З огляду на означене можемо констатувати, що за умови наступальних дій та просування вгору за течією військові, могли реалізувати свій потенціал. Під час захисних дій Дунайська військова флотилія приречена на знищення перебуваючи на відкритих якірних стоянках, що прострілюються супротивником. Флотилія перебувала в пастці адже відходити з дельти не було можливості, оскільки позаду було Чорне море. Маневрувати флотилії також не було змоги.

Отже, на початку військових дій Дунайська флотилія була розміщена без відповідних умов для використання свого потенціалу за рахунок можливості маневрувати та використовувати повноцінно потенціал своїх знарядь. Натомість, сили румунських угруповань були оснащені знаряддями, які з легко пробивали броню радянських кораблів, а

їх маневрування було зневільовано ландшафтними особливостями місця дислокації противника.

2.2 Бойові дії Дуф на початковому етапі війни

Проаналізуємо місце дислокації сил Дунайської військової флотилії для точного відображення бойових дій, які вона вела. У дослідженні ми вже зазначили, що з 21 на 22 червня сили радянської флотилії були розміщені на річці Рена, зокрема монітор «Ростовець», «Железняков», «Жемчужин», загін бронекатерів.

У Ізмаїлі знаходились манітор «Мартинов», штабний корабель «Буг», 8 бронекатерів. У Кислиці знаходився монітор «Ударний», 6 бронекатерів, мінний загороджувач «Колгоспник», 4 глісера, плавуча майстерня, баржа з бойовим запасом та допливом. У Кілії – 4 бронекатери та 1 глісер. Як вже зазначалось, використання повного бойового потенціалу флотилії було неможливе через особливості її дислокації в дельті та неспроможності ведення захисних дій. Як зазначено в «Хроніці військових дій Дунайської військової флотилії в Великій Втчизняній війні Радянського Союзу в 1941 році»: «...22 червня було передано телеграму Народного Комісара ВМФ за №3/87, командуючий Чорноморського флоту телеграмою №1866 оголосив по флоту готовність №1» [21].

Спираючись на ці данні, відзначимо, що відповідно до наказу 02години 22 хвилини військова флотилія перейшла до оперативної готовності №1, підготувалися до бою. Кораблі, що перебували в Кислицькій протоці були замасковані, батарея була приведена до готовності відкриття вогню 17-та кулеметна рота розвернулася на позиції біля підірваного залізнодорожнього моста через річку Прут. Рота морської піхоти № 7 та окрема стрілкова рота зайняли окопи на ділянці оборони – р Репіда - Копана Балка [21].

Слід звернути увагу на певну особливість під час формування сил флотилії. До складу Дунайської військової флотилії було додано декілька рухомих берегових батарей, які були озброєнні зброями калібру 130-152мм. З огляду на описаний стан подій, логічним був би наказ – розмістити та укріпитися рухомих берегових батареям в попередньому місці дислокації.

Розуміючи розв'язку військової операції, можемо припустити

1. Радянське керівництво не готувалося до ведення захисної війни на даній території.

2. Під час початку дій з румунськими силами дані зброя не могли бути використані, максимально ефективно.

Сили Румунсько-Дунайської військової флотилії відкрили вогонь по радянським кораблям 23 червня о 4 годині ранку. Батареї противника із району Галиць обстріляли місто Рені та кораблі, що стояли в районі Ізмаїлу.

Радянські сили вогнем 725, 461, 462 батарей, що базувались на півострові Сату-Ноу, знищили відкриті вогняні точки противника. О дев'ятій годині місто Ізмаїл обстрілювали монітори противника із Тульчинського гирла. Винищувачі ДуФ атакували монітор проте без результатно. Для того, щоб не допустити прорив кораблів противника, 24 червня із річки Галиць для з'єднання з двома мінними загороджувачами, що базувались в місті Тульча загін бронекатерів Дунайської флотилії при підтримці моніторів «Железняков», «Ростовець», «Жемчужин», виставили мінне загородження. Воно було виставлене поперек лінії фарватеру на річці Дунай проти, гирла річки Пісіка.

На початок другого тижня військових дій, ситуація на сухопутному фронті складалася для радянських сил. На ділянці 35-го стрілецького корпусу, противник прорвав фронт і зайняв місто Бельці та розвинув

наступ у напрямку міста Кишинів. На ділянці 14-го стрілецького корпусу противник форсував річку Прут. У результаті таких дій обороняли зазначений район тільки сили Дунайської флотилії.

Сухопутна ситуація вказувала на загрозу для кораблів Ренської групи. Її положення ускладнювалося також за рахунок обстрілів мінометних батарей противника та авіаційних налетів, які значно посилилися з 28 червня.

У « Хроніці військових дій Дунайської військової флотилії в Великій Втчизняній війні Радянського Союзу в 1941 році»: знаходимо такі спогади «29 червня кораблі сплавом спустилися до річки Вікета, потім 30 червня перейшли до озера Кагул, де замаскувались» [21].

Протягом третього тижня військових дій сухопутна ситуація продовжувала погіршуватися для радянських сил. До 9 липня противник оволодів рубежем міста – Лопушино, а 35-й стрілецький корпусу продовжив наступ на місто Кишинів. На фронті 14-го стрілецького корпусу 2-ої румунські дивізії, які форсували річку Прут та притиснули 150-ту стрілецьку дивізію до Болграду. Такі дії створювали загрозу для оточення лівого флангу 14-го стрілецького корпусу, а також усіх частин та кораблів Дунайської військової флотилії на ділянці Ізмаїл- Рені.

Командуючий корпусу через великий некомплект особового складу передеслакував сухопутні сили оборони на слабкі ділянки фронту. Таким чином, на ділянці фронту в 120 кілометрів залишився всього один стрілецький батальйон. Фактично оборона цього напрямку лягла на Дунайську флотилію. Слабкість сухопутної оборони у зв'язку з відходом 14-го стрілецького корпусу на інші ділянки фронту, змусила командування флотилії створити рухому оборону із окремих груп кораблів та встановити дозорну службу. У завдання цих груп входило унеможливити перехід сил противника через річку Дунай. З цією метою сили Дунайської військової

флотилії було розташовано в наступному бойовому порядку: на військову ділянку в Вілкове було направлено два бронекатери; у Кілін – чотири броне катери; Кіслице – один бронекатер; у Ізмаїл – шість броне катерів, на озеро Ковурлуй – один бронекатер, а на озері Кагул було розташовано – три катери, в районі Пардіна – чотири катери.

Оскільки, 4-5 липня сили противника обстрілювали Ізмаїльський військовий порт, то стоянку військових кораблів і роботи по розвантаженню було перенесено до Кислиці. Там було організовано маневрену базу та проводились ремонтні роботи силами плавучої майстерні.

На четвертому тижні військових дій противник продовжив інтенсивний наступ. 17 липня румунські війська посилюють наступ на місто Вілкове. Для посилення оборони в даному районі було направлено 7-му роту морської піхоти та манітор «Железняков». Для посилення оборони Ізмаїльської фортеці також було направлено два броне катери. Після цих дій силам флотилії було поставлено завдання: евакуювати свої тиліві частини. Самій флотилії було необхідно прорватися морем для переходу в Одесу, зняти частини Червоної Армії та прикрити відступ 14-го стрілецького корпусу.

Командування військових сил флотилії 17 липня направило до Одеси штабний корабель «Буг», мінний загороджувач «Колгоспник», плавучу майстерню, буксирні пароплави «ІП-22» та «ІП-23», баржи, що було завантажені боєзапасом та паливом, плавучий шпиталь «Радянська Буковина» та два підбиті бронекатери. Усього було направлено 13 одиниць техніки [21].

Тиліві частини 96-ої авіаескадрилії були відправлені по залізній дорозі в сторону Одеси. 17-та кулеметна рота та батарея №724з міста Рені повинні були відходити на Богард разом із частинами 14-го стрілецького

корпусу. Всі інші батареї та сухопутні частини флотилії було з'єднано в одну групу, за умовним сигналом вони були повинні виступити до Аккерману, а далі до Одеси.

Відповідно до вимог Військової ради Чорноморського флоту командування 9-ої армії розробило план відступу частин 14-го стрілецького корпусу та переходу Дунайської військової флотилії до міста Одеса. До 18 липня частини 14-го стрілецького корпусу відходять на рубіж озера Ялпук, потім після отримання умовного сигналу «Ч» починають рух до переправ на річці Днестер. Сили Дунайської флотилії було вирішено розділити на 3 групи[21].

«Ізмаїльська» група, до складу якої входили манітор «Залізняков», «Ростовець», 4-й загін бронекатерів та плавуча майстерня «КМ-5» мала відповідні завдання:

1. Перебросити з пів-острова Сату-Ноу на лівий берег річки Дунай посилений взвод 287-го стрілецького полка;
2. Зняти два взвода бійців з островів Даллер та Татару та висадити їх у Кілії;
3. В Кілії прикрити переброску стрілецької роти, яку здійснювали ткатери із Кілії-Веке до Кілії-Ноуе.

Після виконання поставлених задач група повинна була відійти вниз до головних сил. Друга група, яку було сформовано з сил Дунайської військової флотилії, отримала назву «Вілковська». До її складу ввійшли манітор «Мартинов», «Жемчужин», загін бронекатерів №3 та загін глісерів. Групі було висунуто відповідні завдання:

1. Не допустити переправи противника на ділянці річки від верхнього входу в Соломоновську протоку до гирла Дунаю, доки не пройдуть Ізмаїльська та Кілійська групи;

2. Після виконання поставленої задачі відійти вниз та з'єднатися з основними силами.

Третя група отримала назву «Особлива», в її склад увійшов манітор «Ударний» (командування та штаб Дунайської Військової флотилії), перший загін бронекатерів. Групі було поставлено завдання:

1. Здійснювати прикриття відступаючих частин радянських сил.

2. Відхід в низ по річці та з'єднання з основними силами.

Після виконання поставлених завдань та переходу через Чорне море сили флотилії прибули до Одеси 21 липня. Слід актуалізувати увагу на таких факторах як: перехід флотилії морем був технічно не підготовлений. На початковому етапі військових дій, не зважаючи на ракурс висвітлення інформації в пострадянському просторі, ми можемо стверджувати, що партійне керівництво не розглядало захисний сценарій ведення військових дій. Свідченням цього можуть слугувати знищення смуги забезпечення на радянсько-германському кордоні, використання наступальної техніки та застосування сил флотилії в найбільш вигідному місці для наступу на Німеччину та «звільнення» європейських країн. Однак перебіг початку військових дій показав прорахунки та змусив моряків Дунайської військової флотилії відступати.

Під час дислокації в Одесі сили флотилії приводили себе до ладу. Відповідно до наказу Народного Комісару ВМФ була переформована:

1. Монітори «Жемчужин» та «Ростовець» були переведено до складу Пінської військової флотилії.

2. Ряд катерів було передано Одеській військово морській базі.

3. Батарея №7 (75-мм) переведено в місто Вілково та підірвано під час відступу.

4. Батареї №724, 725, 726, 65 та 34 передано Одеській морській базі[].

За наказом Військової ради Чорноморського Флоту , з 22 по 31 липня 1941 року Дунайська військова флотилія розміщувалася в місті Миколаїв для військових дій на річці Південний Буг. Відповідно до наказу сили флотилії було розділено в такому військовому порядку:

1. Бойові кораблі: «Ударний», «Залізняка», «Мартинов», мінний загороджувач « Колгоспник», 17 бронекатерів, 5 глісерів.
2. Допоміжні кораблі: «Буг», буксирні пароплави «ІП-22», «ІП-23», «Акерман», плавуча майстерня та шість барж з паливом.

Під час розвідки на річці Південний Буг командування Дунайської військової флотилії обрало маневреною базою – селище Кир'яковка, провідною базою – місто Вознесенськ, тиловою базою – місто Херсон, ремонтною базою – місто Миколаїв. На флотилію було покладено завдання обороняти Південно-Бузький напрямок від міста Вознесенськ до Дніпровського лиману та не допускати переправи противника на східний берег річки Південний Буг[21]. За наказом командування флотом в обов'язки флотилії входило під час базування в Миколаїв проведення ремонтних робіт кораблів та організація оборони.

Станом на 2 серпня 1941 року більшість кораблів флотилії закінчили ремонтні роботи. Монітори «Ударний», та «Залізняка» прибули до міста Нова Одеса. Загін бронекатерів №3, 46-й окремий зенітний артилерійський дивізіон, 7-ма окрема рота морської піхоти та маневрена група знаходились в Кир'яковці.

За наказом командуючого флотилії на 3 серпня 1941 року були поставлені наступні завдання:

1. Командиру монітора «Ударний» та «Залізняка» 3 серпня вийти в район Нова Одеса – Вознесенськ з метою не допустити переправи противника на лівий берег річки Південний Буг.

2. Командиру дивізіону бронекатерів з метою не допустити переправу противника через річку Південний Буг до 12 годин 3 серпня необхідно було зайняти загонами бронекатерів ділянки Вознесенськ – Білоусівка; Кір'яковка – Матвієвка; Нова Одеса – Кір'яковка [21].

Командиру сухопутної оборони маневреної бази Кір'яковка було надано наказ до 3 серпня закінчити оснащення сухопутних позицій для оборони бази та подальшого відступу частини сил флотилії в сухопутному та морському напрямках до тилової бази в місто Херсон.

Аналізуючи бойовий шлях флотилії в перші місяці війни, слід зазначити, що радянське керівництво не врахувало особливості дислокації військ на напрямку в дельті Дунаю. Під час оборони не було використано потенціал військових кораблів, оскільки дані можливості могли бути застосовні під час наступальної війни.

Румунська військова флотилія та наземні сили противника отримали можливість обстрілювати радянські кораблі майже прямою наводкою на відкритому просторі. Відступ радянських моряків не був втечею, однак планування відводу кораблів з мінімізацією втрат полягало в вдалих діях командування.

Підсумовуючи репрезентований матеріал зазначимо, що відступ ДуФ був ускладнений через втрати Радянської армії на фронтах та швидке просування румунсько-гітлерівських сил. Сценарій таких дій був зумовлений низкою причин: по-перше, не дивлячись на політичну пропаганду Радянський Союз готувався до наступальної війни; по-друге, сили противника на даній ділянці фронту були не дооцінені; по-третє, ряд поразок на фронтах накладав психоемоційне напруження на радянських воїнів. Усі означені фактори нівелюють тезу про незламність радянських сил та високий рівень стратегічної думки партійного та військового командування.

РОЗДІЛ 3 ДІЇ ДУНАЙСЬКОЇ ФЛОТИЛІЇ ПІД ЧАС ОБОРОНИ ХЕРСОНУ

3.1 Дислокація ДуФ в місті Херсон

З метою більш точного відтворення перебігу подій, пов'язаних із військовими задачами дуФ слід детальніше висвітлити загальні чиники військової ситуації:

1. генеральне планування Верховного головнокомандування радянських та гітлерівських сил;
2. технічна готовність для ведення наступальної або захисної війни;
3. професійна готовність бійців;
4. морально-психологічна підготовленість.

Значущим компонентом аналізу порушеної проблеми даного питання є військова та політична ситуація на радянсько-гітлерівських фронтах, відступ частини радянських військових угруповань. Досліджуючи військовий шлях Дунайської військової флотилії можемо стверджувати, що протягом двох місяців боєздатне угруповання під натиском противника відступало. Причина полягала в тому, що військове положення 18-ої та 9-ої армій погіршувалося через, наступ румунської військової флотилії загальне погіршення умов на радянсько-гітлерівських фронтах.

Відповідно до наказу головнокомандування після відходу до Одеси однієї з резервних баз для кораблів флотилії стало місто Херсон. Однак, характерні технічні особливості флотилії, природні умови використання суднохідних властивостей було б використати під час наступу, а не ведення захисних дій. Слід урахувати, що для підготовки будь-якої оборони необхідно провести комплекси підготовчих заходів для розбудови

захисних споруд, формування стрілецьких позицій, використання потенціалу бойових кораблів під час захисту певної ділянки фронту.

Відповідно до матеріалів «Історії міст і сіл УРСР Херсонська область» значиться, захист міста Херсон було організовано силами 18-ої та 9-ої армій Південного фронту ті військовими ДуФ.

Однак, слід зазначити про ряд факторів, які свідчать про невідповідність до ведення захисних дій в місті:

1. У планах військового керівництва місто Херсон розглядалося як тимчасова переправа для сухопутних сил відступаючих армій.

2. Оборона міста відбувалася за рахунок моряків ДуФ без залучення боєдатних частин 18-ої та 9-ої армій.

3. Несвоєчасне проведення фортифікаційних робіт проводилися не заздалегідь (не було розбудовано смуги забезпечення, вогняні позиції, фортифікаційні споруди).

4. Активна позиція радянського керівництва щодо знищення стратегічно важливих пунктів (консервного заводу, нафто переробного заводу, цехів елеватору та самої споруди, млину).

Для захисту міста було виділено стрілецьке формування – флотилії (620 штиків). До складу військового групування увійшли моряки 17-ої кулеметної роти та 7-ої роти морської піхоти та дивізіону арт-полка [4].

За даними хроніки «Бойових дій Дунайської військової флотилії у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу в 1941 р. 22 червня - 1 грудня 1941р.» для взаємодії сухопутних частин з частинами флотилії під час оборони міста Херсон кораблі було розташовано на вогняних позиціях: монітор «Ударний» в протоці річки Конка, три бронекатери прикривали переправу біля селища Антонівка, три бронекатери в районі переправи Касперовка, ще чотири в протоці річки Конка[3].

Також для захисту міста було задіяно ряд кораблів, а саме: штабний корабель «Буг», дивізіон тральщиків, мінний загороджувач «Колгоспник». Доцільно згадати, що «Колгоспник» було оснащено двома зенітними установками 76 мм та кулеметом «Максим», який застосовувався для ведення вогню по береговим цілям. На кораблі було задіяно один зенітний кулемет[3].

Описаний тип озброєння не можливо максимально ефективно використати в умовах бою, що розвернувся під час оборони переправи в Херсоні. Завдання яке було поставлено для військових кораблів флотилії в переправленні живої сили на інший берег Дніпра.

Для прикриття мінного загороджувача «Колгоспник» командування ДуФ використало річкові тральщики РТЩ 101-108, озброєння, яких складалося лише з одного кулемета «Максим»[4]. Використання такої зброї було мало ефективним з таких причин:

1. Гітлерівські війська, що брали участь у боях на вулицях Херсона склалися з танкових військ дивізії «Лейбштандарт», тому ведення кулеметного вогню по броньованій техніці було неефективним.

2. Військові протистояння між радянськими та гітлерівськими угрупованнями відбувалися на вулицях міста, в районі порту та залізничних колій. Ведення кулеметного вогню прямою наводкою по даним позиціям було неможливе.

3. Використання кулемету системи «Максим» є ефективним, коли ведеться вогонь по противнику з захищеної позиції або вигідної завідома позиції рельєфу.

Командуванням 9-ої армії було поставлено військове завдання силам Дунайської флотилії втримати переправу в місті Херсон до 18-19 серпня та надати можливість закінчити відступ арміям на лівий берег Дніпра. Таким чином ми розуміємо, що питання про бойові дії в місті та використання його, як тимчасової переправи було вирішене заздалегідь.

Підтвердження означеного стали й спогади Я.Жукова щодо участі військових моряків флотилії в підготовці до оборони. В його мемуарах: «16 серпня ми за наказом командування зняли 15 моряків з мінного загороджувача «Колгоспник» та направили на мінування стратегічних об'єктів»[31].

Військові 7-ої роти морської піхоти взяли участь в оборонних діях біля міської в'язниці та пивного заводу.

Головнокомандуванням флотилії також було надано розпорядження бронекатерам та військовим кораблям взяти під контроль ділянку фронту від селища Козацькі табори до виходу в море з Дніпровського лиману та втримувати місто Херсон наскільки вистачить сил [31].

Стратегічна важливість міста як переправи для відступаючих частин радянської армії підтверджується спогадами військових моряків Дунайської флотилії. Як згадує С.Кривошеїн: «...протока Дніпра напроти Херсона була забита судами та баржами річного флоту, які прибули з району Києва та Дніпропетровська. У протоках перебувало 18 пасажирських пароплавів, 15 буксирних пароплавів, 12 землечерпальних кораблів, 40 несамохідних барж, серед яких було багато нафтоналивних з резервуарами нафти. Також серед даних кораблів знаходилися недобудовані в місті Київ монітори «Відліца», «Каховка», «Волчаєвка»[21].

Наведенні данні цінні для нашого дослідження, оскільки допомагають уточнити військову обстановку в Херсоні у 1941 році. Для організації переправи живої сили та утримання дисципліни в місті заступник народного комісара військово-морського флоту віце-адмірал Левченко наказав командуючому Дунайської військової флотилії взяти на себе обов'язки начальника гарнізону в місті Херсон.

У радянській історіографії питання оборони міста Херсон не розкрито. Причиною може слугувати те, що відступ військ на початковому етапі та втрата міста, яке виступало базою переформування війська двох армій та використовуючи сили флотилії спробувати контратакувати противника навіть не розглядалося в планах ведення військових операцій.

Як зазначає С.Кривошеїн у своїх мемуарах «...після оголошення військових дій між Радянським Союзом та гітлерівською Німеччиною в місті відразу відбулися підготовчі заходи до оборони. З працівників консервного заводу було організовано добровільні загони, відбувалися земляні роботи, було сформовано декілька винищувальних загонів, які були укомплектовані зброєю, що зберігалась у відділу міліції (тобто та зброя, що вилучена у злочинних угруповань). На заводах та комбінатах на регулярній основі проводилась політична робота» [7].

Як бачимо, що радянське керівництво не проводило політики спрямованої, на організацію оборони в окремо взятих містах та напрямках фронту. За умови, в подальшому вигідно використати ландшафтні особливості місцевості, такі: водна перешкода, узбережжя, кількісні протоки. Використання смуги елементів смуги забезпечення, постановки дзотів на височині (береги Дніпра), організація плавучих вогняних позицій використовуючи чисельні протоки та затони. Реалізація цих дій могла зупинити просування противника на даному напрямку. Також слід звернути увагу, що гітлерівські війська під час оборони використовували позиції на березі Дніпра, тим самим ускладнюючи просування радянським солдатам.

Відзначимо, що окрім неорганізованості оборонних дій в місті, радянським керівництвом не було налагоджено і процес евакуації місцевого населення. Можливість бути евакуйованим з міста була лише за умови перепусток на пароплави, що здійснювали переправу на інший

берег Дніпра. Видача перепусток здійснювалась в неповному обсязі, частина населення не була внесена до списків канцелярії, що автоматично не давало можливості залишити місто[3].

Отже, оборона Херсона, певною мірою, була умовною, з огляду на велику кількість прорахунків та недоціненість природного ландшафту прилеглих територій.

3.2 Оборона міста Херсон 16-19 серпня

Дунайська військова флотилія 16 серпня продовжувала виконувати заходи з оборони міста та переправлення частин через річку Дніпро. Військові ДуФ вступили в бій з гітлерівськими силами. Радянські моряки обстріляли мотоциклістів противника, які здійснювали розвідку. Як зазначено в «Хроніці бойових дій Дунайської військової флотилії у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу в 1941р. 22 червня - 1 грудня 1941р. 17 серпня флотилія займала ті ж самі позиції, було відбито дві спроби танків прорватися в місто»[3].

Однак, використовуючи матеріали ДАХО, ми можемо констатувати приклад героїзацію дій радянських солдат. Як згадує І.Локтіонов, «17 серпня гітлерівські сили перейшли до атаки. Радянські сил за підтримки корабельної артилерії зустріли їх щільним вогнем. Протягом дня ми відбили 15 атак противнику частково вдалося прорвати оборону»[4].

Читаючи мемуари С.Кривошейна, знаходимо запис: « 17 серпня я перебував в будівлі міському, і ніяких танків на вулицях міста не бачив[3]. Активну участь в боях на вулицях міста 17-19серпня та під час рекогносцировки 16 серпня брав лише перший моторизований взвод Мейера Крута. Під час дій на вулицях міста було задіяно другий та третій моторизовані зводи дивізії «Лейбштандарт». Техніку дивізії частково було використано під час військових дій 18 серпня під час штурму порту, однак

використання танків в 15 атаках 17 серпня було не можливо, оскільки гітлерівці не встигли підтягнути всі сили дивізії.

На ранок 18 серпня гітлерівські війська зробили спробу прориву оборони та в подальшому продовжити бої на вулицях міста. Радянські військові вели оборону під прикриттям артилерійського вогню, який здійснював монітор «Ударний». Відповідно до записів коменданта сухопутної оборони в Херсоні: «...на 18:40 монітор провів 260 пострілів. Після виведення з ладу знаряддя монітор продовжував вести вогонь з боєздатних знарядь. Гітлерівські війська обстрілювали місто та порт з важкої артилерії.

Як згадує В.Григор'єв, старшина другої статті : «на вечір 18 серпня ворожі танки та самохідні знаряддя прорвались до берега Дніпра. У вогняному дуєті зішлись наші бронекатери та танки противника, проте було зрозуміло, що втриматися в місті нам не вдасться. Тоді було віддано наказ бронекатерам – продовжити евакуацію»[3].

Станом на 19:00 танки противника увійшли в район елеватору, протягом години вони змогли прорвати оборону та вийти в порт та на пристань. Радянські частини, за наказом командування, відходили до пристані та розміщувалися для переправи.

За матеріалами ДАХО прикриття переправлення та відступаючих з міста військових угруповань здійснювалося за допомогою п'яти бронекатерів. Від прямого влучення снаряду бронекатер №-201 підірвався. Загинув весь його особовий склад. Від декількох прямих влучень загорівся штабний корабель «Буг». Він був позбавлений можливості продовжувати хід, у наслідок чого, сів на мілину та догорів. Також унаслідок обстрілів згоріли дві баржи з нафтою, мінний загороджувач «Колгоспник» отримав декілька влучень, однак залишився на плаву. До 22:00 всі сухопутні частини радянських сил були переправлені через Дніпро.

Станом на 19 серпня бої в місті продовжувались. Як зазначається в «Хроніці бойових дій Дунайської військової флотилії у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу в 1941р. 22 червня - 1 грудня 1941р.»: «...після нерівного бою місто Херсон, о 21:00, було зайнято противником, про це командуючим ДуФ було повідомлено Народною Комісару Военно-морського флоту. Після захоплення міста, флотилія відійшла від міста та зайняла позиції на лівому березі Дніпра, від його гирла до річки Інгулець. На цей час частини Південного фронту, які переправились через річку Дніпро, зайняли оборону біля східного його берега»[3].

Підтвердження про загибель бронекатера №201 є і в спогадах В.Григор'єв: «...від влучення снаряду вибухнув і загинув з екіпажем БК-201. На ньому знаходився командир дивізіону бронекатерів І.Ккубишкін та полковий комісар К.Семьонов» [3].

Однією з причин такого швидкого відступу радянських та переправлення відступаючих частин двох армій, лише за 3 дні, була нестача запасів для ведення затяжних боїв. У спогадах моряка 7-ої роти морської піхоти В.Молоткова ми знаходимо такі записи: « У складі 7-ої роти для протидії та стримання противника, ведення вогню в встановлених позицій було недостатньо набоїв та озброєння проти гітлерівських частин. Солдати були озброєнні лише гвинтівками та двома кулеметами»[4].

Такого військового забезпечення не було достатньо для ведення затяжних боїв або втримання багатьох активних атак противника. Підтвердження означеного ми можемо знайти в спогадах С.Кривошеїна: « під час бойових дій 17-18 серпня я був здивований, що гітлерівські сили не переходили до рішучих дій щодо штурму міста. Наші сили не могли б відбити масованих атак і німецькі війська могли б взяти місто ще 17 серпня» [3]. Також автор зазначає в своєму рукописі, що на вечір 17 серпня більша частина сухопутних сил 18-ої та 9-ої армій були

переправлені через Дніпро, а стрілецької зброї у формувань Дунайської військової флотилії та її особового складу, який вів бої на вулицях міста, було недостатньо для втримання оборони»[4].

Свідок подій згадує, що «...окрім нестачі зброї та набоїв до неї ми повинні врахувати особливості морально-психологічного стану військових, які брали участь під час оборони міста. Відступ частин тривав вже майже два місяці, нетривалі сутички з противником та утримання оборони в містах протягом 3-10 днів були постійними діями військових. Вони розуміли про можливість потрапити в оточення, ускладнення ситуації радянських сил на фронтах, затримки в забезпеченні озброєнням та набоями»[6].

Для морально-психологічного стану військових важливим є сприйняття певної системи цінностей (відчуття приналежності до держави, яку захищає солдат, ненависть до противника). Провідне місце в формуванні цього сприйняття посідає почуття впевненості в своїй армії. Система пропаганди в Радянському Союзі створило все можливе, щоб радянські люди як солдати, так і ті, хто не був пов'язаний з армією були впевнені в непереможності своїх сил під час військових конфліктів.

Ситуація, в якій опинилися бійці, повністю йшла врозріз з гаслами та закликами на політичних зборах, пропагандисткою діяльністю комісарів та політичних діячів. Також доречно звернути увагу на те, що частина солдат, які перебували в складі 18-ої та 9-ої армій не брали участі в військових конфліктах до початку радянсько-гітлерівської війни, тому досвіду дій в складній обстановці в них не було.

Оборона міста Херсон стала однією з ряду інших міст України, через які пройшла радянська армія під час свого відступу на початковому етапі військових дій. Міф, який створила радянська пропаганда та історіографія в після військові роки про кровопролитні бої та захист своїх територій

полягав в трьох днях військових дій. Активні бойові дії, саме на вулицях міста тривали 17-19 серпня. Дунайська флотилія єдине військове сполучення радянських сил, яке брало участь під час оборони міста.

Порівнюючи кількісні показники противників, що вони були нерівними можна стверджувати про 162 солдати вермахту (мотоциклісти під командуванням М.Крута та два зводи дивізії «Лейбштандарт») та 620 радянських моряків. Ураховуючи навіть чисельну більшість радянських військових, останні не були забезпечені достатньою кількістю набоїв та зброї. Підтримка військових кораблів флотилії була малоефективна під час боїв у місті, а бої в порту були вже завершальною фазою конфлікту.

Натомість підтримка бронетехнікою гітлерівських сил давала їм можливість просуватися вглиб міста. Слід звернути увагу на те що, що відступ радянських сил 19 серпня був також пов'язаний з відсутністю підготовки міста до оборони.

Таким чином комплекс цих причин призвів до того, що стратегічно важлива переправа для радянських сил втримувалася лише протягом трьох днів.

Отже, аналіз порушеної проблеми дозволив визначити низку причин, що стали визначальними для результату військової операції по обороні Херсона у 1941 році.

ВИСНОВКИ

У процесі роботи над темою дослідження було зроблено такі висновки:

1. Проаналізовано науково-джерельну базу з теми кваліфікаційної роботи. Процес формування історіографічного доробку відбувався за умов висвітлення інформації згідно партійного вектору. Науковці радянського та пострадянського періоду демонстрували вигідні аспекти в діях керівництва та військових. Така тенденція унеможлиблює висвітлення дійсного перебігу військових дій.

2. З'ясовано особливості військових дій з залученням Дунайської військової флотилії. Продемонстровано використання військового потенціалу під час захисних дій на початковому етапі другої світової війни. Дислокація флотилії відбувалась з урахуванням її наступальних можливостей. Умови в яких опинились військові моряки на початковому етапі війни не відповідали загальному баченню радянського керівництва розгортання війни. Румунські сили на даному напрямку також не були розцінені як значна загроза.

3. Проаналізовано бойові з залученням військових моряків флотилії під час оборони міста Херсон. Досліджуючи військові дії в місті у серпні 1941, року ми можемо стверджувати, що відбувалась не оборона міста, а про проведення локальних боїв протягом 16-19 серпня. Радянське головнокомандування використало місто, як тимчасову переправу. Радянським керівництвом та військовими не було взято до уваги ландшафтні особливості для побудови смуги забезпечення. Під час боїв на вулицях міста було використано лише військових моряків без залучення боєздатних частин 18-ї та 9-ї армій. Відзначимо, що для оборони міста військових сил було недостатньо. Використання знарядь, що використовувались на військових кораблях було малоефективним під час боїв на вулицях міста. Військові моряки не мали достатньої кількості набоїв та стрілецької зброї для затяжних боїв. Фортифікаційні споруди для стримання супротивника не було побудовано в місті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Джерела:

1. "З листа О.О. Березовського до Б.Ю. Зецера" // Державний архів Херсонської області. Краєзнавці Херсонщини / Ф. Р-4009. ОП. 4. Спр. 2. Арх. 4. Арк. 7-8 – Черкаси, 8 жовтня 1985 р.– с. 7-8
2. Зецер Б. Документи (довідка, фото про дивізіон річкових тральщиків) // Державний архів Херсонської області / Ф- р 4009. - ОП. 4. - Спр. 13. Арх. 4
3. Зецер Б. Документи (наказ, довідки, елементи карти) Про оборону м. Херсона // Державний архів Херсонської області / Р 4009. ОП. 4 Спр. 5. Арх. 4
4. Зецер Б. Документи (довідка, список, автобіографії) про особовий склад мінного загороджувача «Колгоспник» // Державний архів Херсонської області / Р 4009. - ОП 4. - Спр. 14. Арх. 5
5. Зецер Б. Документи (Довідка, листи, фотографії) про особовий склад 7-ї роти морської піхоти// Державний архів Херсонської області / Р4009. – ОП. 4. – Спр. 17. Арх. 5
6. Зецер Б. Матеріали (спогади, архіви, довідки) // Державний архів Херсонської області / Р 4009. – ОП. 4. - Спр. 5. Арх. 5
7. "Зі спогадів Є.Д. Вітенка" // Державний архів Херсонської області. Партійний архів Херсонського обласного комітету компартії України / Ф.П-3562. ОП.3. Справа №44. Арх. 2 Арк. 2-33
8. С.І. Кривошеїна «З прожитого та пережитого» // Державний архів Херсонської області. Кривошеїни родинний фонд / Ф. Р-3873. ОП.1. Справа №34. Арх. 1. Арк.3-58.– Херсон, вересень-лютий 1971р. – с.3-58
9. С.І. Кривошеїна «З прожитого та пережитого» // Державний архів Херсонської області. Кривошеїни родинний фонд / Ф. Р-3873 ОП.1. Справа №28. Арх. 5. Арк.3-58.

10. Вадон Б. Є. – краєзнавець (1911-1996): Вадон Борис Євгениєвич
Окупація Херсона 1941-1944 гг. // Державний архів Херсонської області. Херсонська філія Миколаївського державного історичного архіву / Ф. Р-4009. ОП. №6. Арх. 5. Арк. 1-5
11. Херсонщина на початку Великої Вітчизняної війни (червен-вересень 1941) // Сінкевич І.Ю., Стуклова О.І / І.Ю. Сінкевич, О.І. Стукалова, відп. за вип.: В.О. Лебідь. – Херсон: Державний архів Херсонської області, 2011. – 64с.
12. "Спогади колишнього дунайця вогняного 1941 року" // Державний архів Херсонської області. Краєзнавці Херсонщини / Ф.Р-4009 ОП.4 Спр.№2 Арк.4-6. – Черкаси, 27 листопада 1984 . – с.4-6
13. Видриган, Л. З. Батькова сповідь / Л. З. Видриган – Херсон, 2011. – 81 с.
14. Видриган, З. П. Мой жизненный путь : автобиография 1943 г. / З. П. Выдриган. – Херсон, изд. "В.Г. Шуя" 2014. – 78 с.
15. Гальдер Ф. Военный дневник. Ежедневные записи начальника Генерального штаба Сухопутных войск 1939-1942 гг. Т.1/ Ф. Гальдер. — М.: Воениздат, 1968-1971. — 512 с.
16. Герасимов И.О. Книга скорби Украины. Херсонская область / И.О.Герасимов // Киевский вестник. – К., 2009. – 10с.
17. Мейер К. Немецкие гренадеры. Воспоминания генерала СС. 1939-1945 / К. Мейер. – М.; Центрполиграф, 2007. – 433с
18. Сталин И. В. О Великой Отечественной войне Советского Союза. — Изд. 5-е. — М.: Военное издательство министерства вооружённых сил Союза ССР, 1950. — С. 16.
19. Херсонская область в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.) : сб. док. и материалов. – О. : Маяк, 1968. – 296 с.
20. Херсонская область в годы Великой отечественной войны 1941-1945 : сб. док. и материалов. – Симф. : Таврия, 1975. – 320 с.

21. Хроника боевых действий Дунайской военной флотилии в Великой Отечественной войне Советского Союза в 1941 г. 22 июня - 1 декабря 1941 г. / Народный комиссариат Военно-морского флота СССР. Исторический отдел. - Москва ; Ленинград : Упр. Воен.-мор. изд-ва НКВМФ СССР, 1945. -53 с.
22. Чабаненко В.А. Книга памяти Украина. Херсонская область: г. Херсон, г. Новаякоховка, Белозерский район Т.1 / В.А.Чабаненко. – Семфинополь, "Таврида", 1994. – 607 с.
23. Якіменко В.П. Херсонская городская книга памяти Т.2/ ред. В.П.Якіменко, В.П.Рілеєв // Херсонский городской совет народных депутатов.

Література:

24. Балковий П. М. Народне ополчення Радянської України. / П. М. Балковий . – Київ : Изд-во АН УССР, 1961. – 104 с. – [Электронный ресурс] – режим доступа: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Narodne_opolchennia.
25. В'ятрович В. Війна і міф. Невідома Друга Світова / В. В'ятрович // Олександра Зінченка, Володимира Вятровича, Максима Майорова / Український інститут національної пам'яті. – Х.: Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 274 с.
26. Герасимов И.О. Книга скорби Украины. Херсонская область / И.О.Герасимов // Киевский вестник. – К.,2009. – 10с.
27. Герасимов И.О. Херсонская область в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 / ред. И.О.Герасимов Книга скорби Украины. Херсонская область // Киевский вестник. – К.,2009. – с.163
28. Голобородько Ю.К. Пламя над степью: сб. 2-е изд., доп / сост. Ю. К. Голобородько – Симферополь, "Таврия", 1998. – 240 с.

- 29.Дубина К. Варвари XX сторіччя. / К. Дубина. – Ворошиловград: Укрвидав, 1942 р.
- 30.Жуков Я.К. Дунайська військова флотилія / Я.К.Жуков. - М., 1980.- 104 с.
- 31.Жуков Я.К. С родиной в сердце / Указ.соч.: Я.П. Жуков. – М., 1980. - 103 с.
- 32.Зецер Беатриса Ефимовна. 41 день на Херсонщине. Дунайская флотилія / Б. Е. Зецер. - Херсон: Штрих+, 2010. – 149 с.
- 33.Історія міст і сел УРСР : в 26 т. Херсонська область / редкол. т. : О. Є. Касьяненко та ін. – К. : Гол. ред. УРЕ АН України, 1972. – 688 с.
- 34.Історичне джерелознавство: Підручник / Авт.: Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко; Гол. ред. С. В. Головка. – К.: Либідь, 2002. – 488 с.
- 35.Кикнадзе В.Г., Ионов В.В. Великая Отечественная война 1941-1945 гг. Мифы и реальность: 1 ч. / Под ред. В.Б. Зотова, И.И. Басика. - М.: Изд-во "Юго-Восток-Сервис", 2010. - 60 с. - С. 40-45.
- 36.Косик В. Україна та Німеччина у Другій Світовій війні / В. Косик. — Львів: "Наукове Товариство ім. Т.Шевченка", 1993. — 685 с.
- 37.Котенков В.М. Херсонская городская книга памяти / В.М.Котенков - Херсон, "Приднепровье",1994 – 275 с.
- 38.Мединский В.Р. Война. Мифы СССР. 1939-1945. / В.Р. Мединский.- М., 2011. – С.160-165
- 39.Мейер К. Немецкие гренадеры. Воспоминания генерала СС. 1939-1945 / К. Мейер. – М.; Центрполиграф,2007. – 433с.
- 40.Невежин В. А. Синдром наступательной войны. Советская пропаганда в преддверии «священных боев» 1939—1941. М.: АИРО-XX, 1997. – 288 с.
- 41.Николай Кузнецов 1418 дней войны. Из воспоминаний о Великой Отечественной [Електронний ресурс]-режим доступу livelib.ru:<https://www.livelib.ru/book/1001178332-1418dnej-vojny-iz->

- vospominanij-o-velikoj-otechestvennoj-nikolaj-kuznetsovoдробнее на
 livelib.ru:<https://www.livelib.ru/book/1001178332-1418-dnej-vojny-iz-vospominanij-o-velikoj-otechestvennoj-nikolaj-kuznetsov>
42. Пламя над степью : сб. / сост. Ю. К. Голобородько. – 2-е изд., доп. – Симф. : Таврия, 1998. – 240 с.
43. Пикер Г. Застольные разговоры Гитлера / Г. Пикер. – Смоленск, 1993. – с.198-199
44. Рунов В. А. Удар по Украине. Вермахт против Красной армии / В.А. Рунов. – М.: Вече, 2011. - 384 с.
45. Сиренов А. Источниковедение / А. Сиренов. – М.: Ютрайт, 2015. – 396 с.
46. Солонін М. Бочка и обручи или когда началась великая отечественная война? Ч.1 і Ч.2 / М. Солонін. — Львів: "Відродження", 2004. — 448 с.
47. Солонин М.С. 22 июня. Анатомия катастрофы. 2-е изд. перераб. и испр. / М. С. Солонин. – М., 2009. – 278 с. – [Электронный ресурс] - режим доступа:
https://www.netzulim.org/R/OrgR/Library/Solonin/Solonin_Mark_-_22_iyunya.PDF
48. Суворов В. Ледокол / В. Суворов. – М.: АСТ, 1988. – 168 с. – [Электронный ресурс] - режим доступа: <http://history.org.ua/LiberUA/5-17-009249-0/5-17-009249-0.pdf>
49. Супруненко М. Україна напередодні і в Вітчизняній війні проти німецько-фашистських загарбників // Боротьба українського народу проти німецьких загарбників. Зб. статей. – Уфа, 1942; 3 досвіду піврічної боротьби радянських партизан проти німецьких окупанті // Наукові записки: Інститут історії та археології АН УРСР. – Кн. 1 – 1943.
50. Сусоров, В. Д. Херсонщина в период Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.) : моногр. / В. Д. Сусоров. – Херсон : Айлант, 2010. – 724 с. : ил.

51. Хміль І. Історіографія історії Української РСР. / І. Хміль. — Київ, 1986. — 557 с.
52. Yurchak A. Everything Was Forever Until It Was No More: The Last Soviet Generation / A. Yurchak // Это было навсегда, пока не кончилось. Последнее советское поколение. М.: НЛО, 2014. 604 с. — [Электронный ресурс] — режим доступа: https://www.academia.edu/29462215/Alexei_Yurchak._Everything_Was_Forever_Until_It_Was_No_More_The_Last_Soviet_Generation._Princeton_NJ_Princeton_UP_2006._Russian_Edition_%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B5%D0%B9_%D0%AE%D1%80%D1%87%D0%B0%D0%BA.
53. Gestwa K. Die Stalinschen GroBbauten des Kommunismus. Sowjetische Technik – und Umweltgeschichte 1948-1967 / K. Gestwa // Советский человек. История одного собирательного понятия / Вестник общественного мнения №1-2 январь-июль 2018. — [Электронный ресурс] — режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovetskiy-chelovek-istoriya-odnogo-sobiratelnogo-ponyatiya>
54. Kotkin S. Magnetic Mountain: Stalinism as a Civilization / S. Kotkin. // University of California Press. First edition. — Berkeley, 1995, 639 p. — [Электронный ресурс] — режим доступа: <https://stephenkotkin.com/books/magnetic-mountain>

Додаток А.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Качибельний Богдан Іванович

Я, освітнього/процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна діяльність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

Я, КАЧИБЕЛЬНИЙ БОГДАНА ІВАНОВИЧА, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- культурної толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату та допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- свідомісно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, способів методик досліджень та джерел інформації;
- не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
- своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його іміджу;
- не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
- підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, расову належність, релігійні й політичні переконання;
- не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою ознакою;
- відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідні завдання;
- уникати виникнення у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і службових зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
- не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
- не підроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і працівників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення на зману отриманої академічної оцінки;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних засобів досягти власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

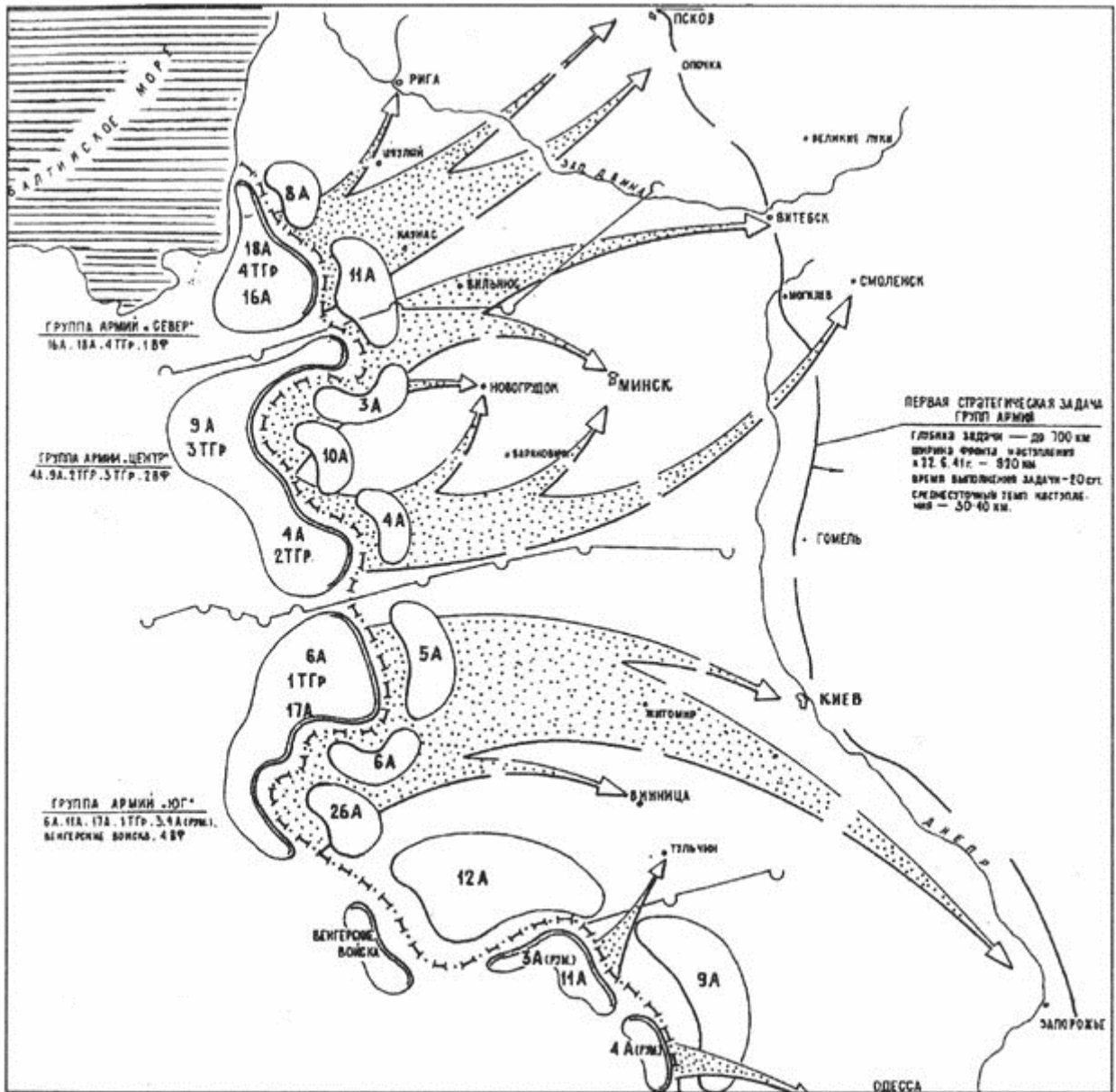
УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

04.09.2020р
(дата)

БІ
(підпис)

Богдан Качибельний
(ім'я, прізвище)

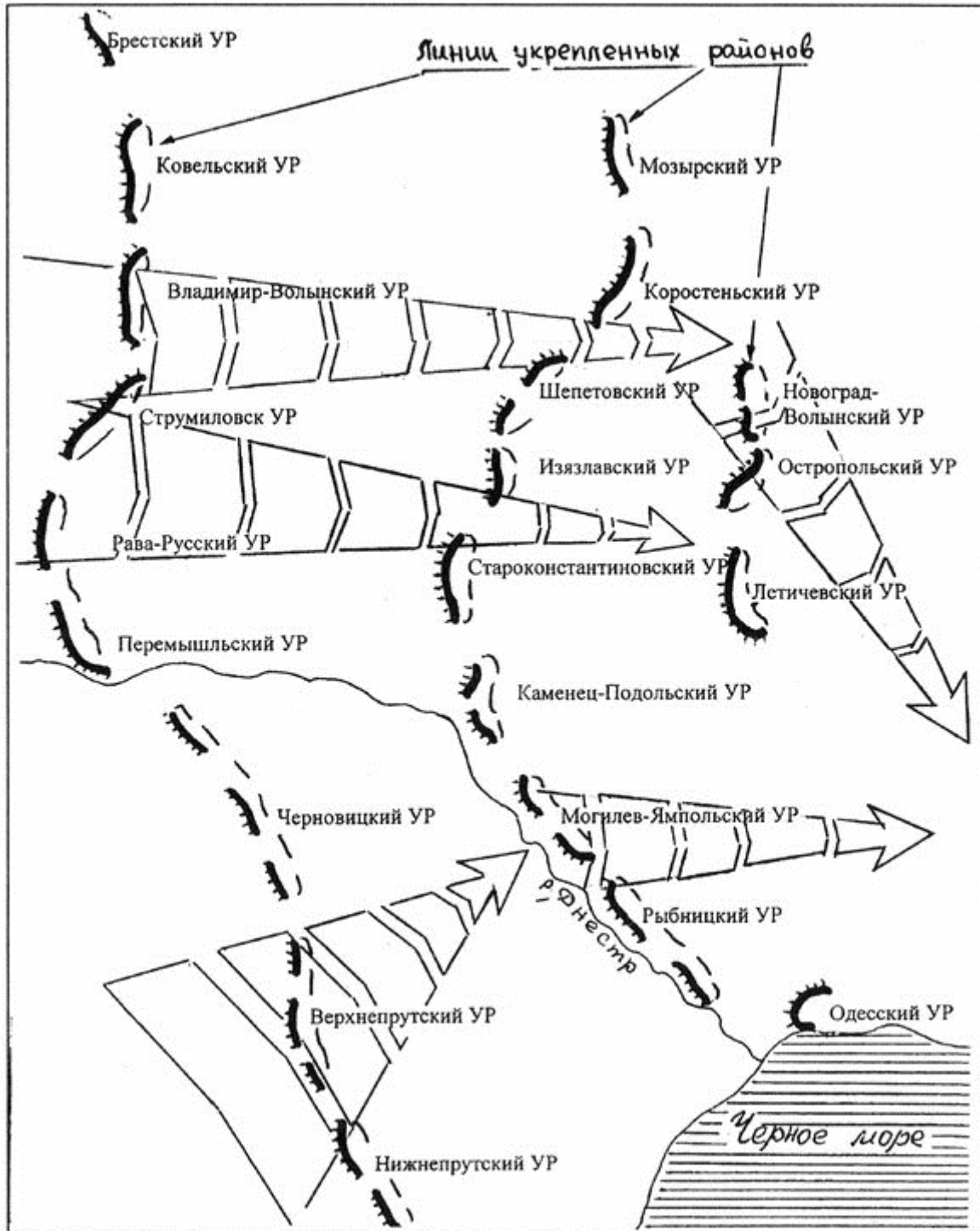
Задум першої стратегічної операції німецьких військ за планом «Барбаросса»



Джерело[42]

Додаток В.

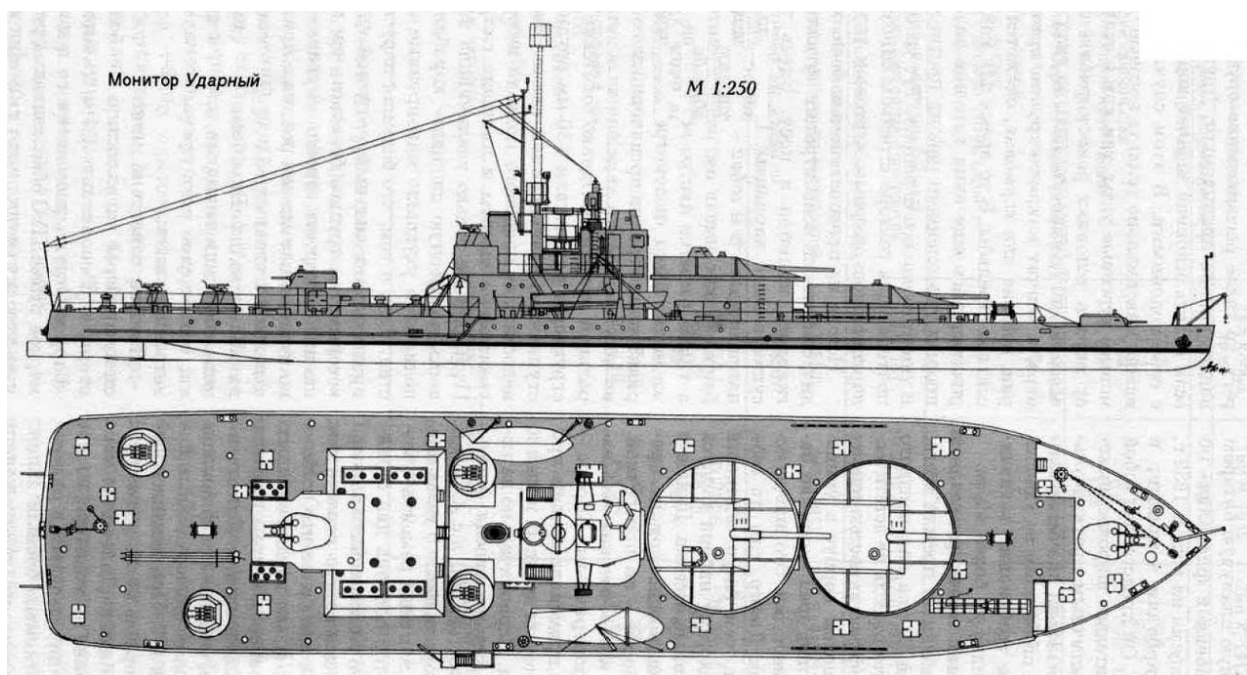
Задум німецького командування на проведення першої наступальної операції на полісі Київського військового округу за планом «Барбаросса»



Джерело[42]

Додаток Г.

Фото монітору «Ударний» Дунайської флотилії



Джерело[31]

Додаток Г.

Фото мінного загороджувача «Колгоспник» Дунайської флотилії



Джерело[31]

Додаток Д.

Фото штабного корабля «Буг» Дунайської флотилії



Джерело[31]

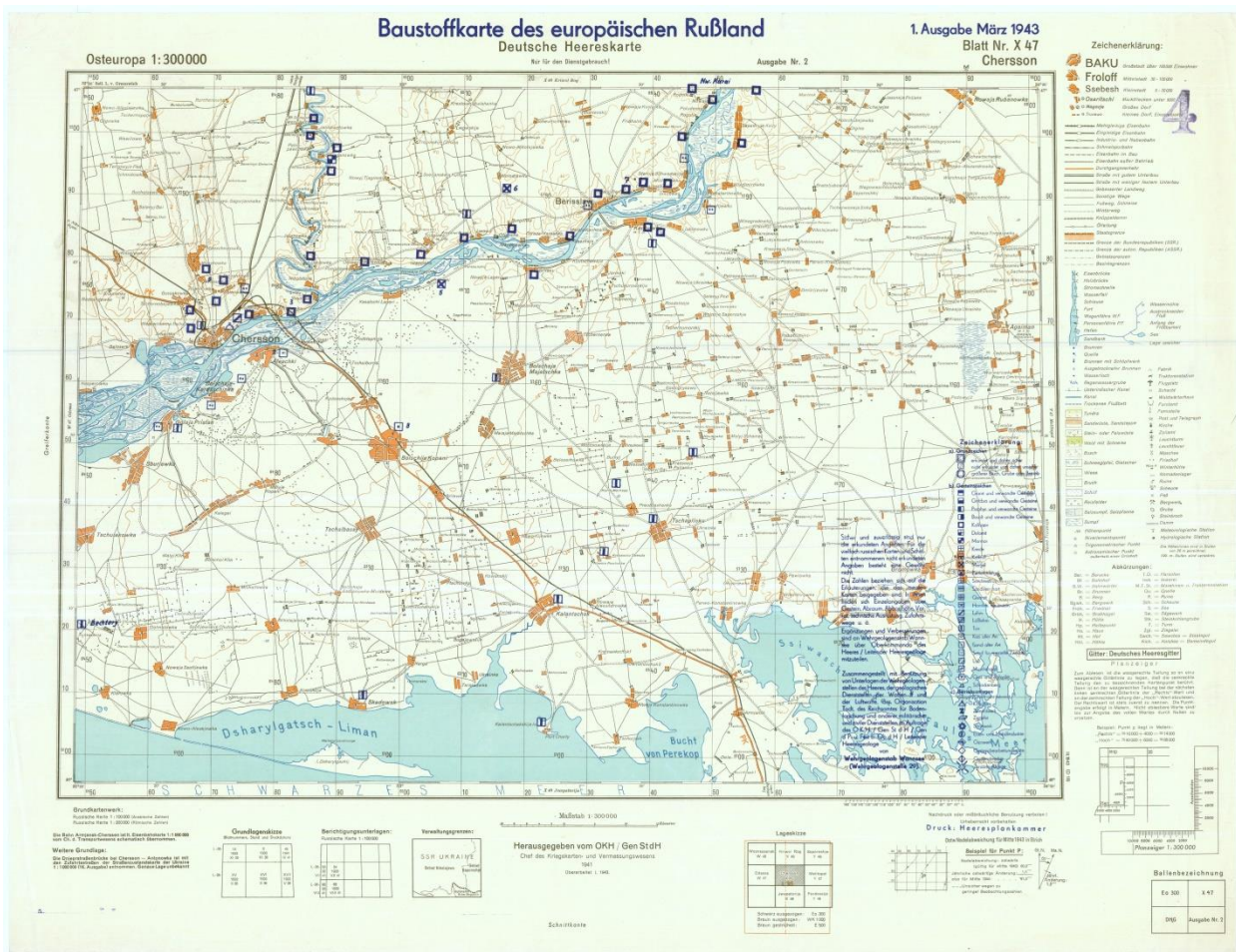
Додаток Е.

Фото річкового тральщика



Джерело[31]

Картохема Херсонської області та міста німецького головнокомандування



План Херсона на 1941 рік



Джерело[42]